आद्यान्त्ययोस्त्रिरभ्यासः। एवं सप्तसप्तिनो नाम विष्टुतिः। पर्यायत्वयेऽपि सप्तर्चैः स्तवनात् तथात्वम् सप्त सप्त स्वच प्रतिपर्य्यायं परिमाणमस्यां "यन्नगतो डिनि" वाक्ति०डिनि ङीप्। सप्तसप्तिनोति व्युत्पत्तेरन्वर्थसंज्ञा। पञ्चचोगातुं हिङ्कुर्य्युरित्यर्थः। तत्र पञ्चानां मध्ये आद्याद्वृत्तौ आद्याया स्त्रिराद्वृत्तिः। द्वितीयाद्वृत्तौ सप्तर्चोगातुं हिङ्कुर्य्युः तत्र मध्यमान्त्ययोस्त्रिराद्वृत्तिः। तृतीयाद्वृत्तौ नवर्चो गातुं हिङ्कुर्य्युः तत्र च सर्वासां त्रिराद्वृत्तिः इयमुद्यत्येकविंशस्तोमस्य विष्टुतिः। पञ्चर्चसप्तर्चनवर्चानां यथोत्तरमुत्कर्षाधिक्येन उद्यतीतिसंज्ञाऽन्वर्था। नवर्चो गातुं हिङ्कुर्य्युः तत्राद्याद्वृत्तौ सर्वासां त्रिरभ्यासः। ततः पञ्चर्चो गातुम् हिङ्कुर्य्युः। तासु द्वितीयायाः त्रिराद्वृत्तिः। ततः सप्तर्चोगातुं हिङ्कुर्य्युः। तृतीयाद्वृत्तौ तासु आद्यान्त्ययोस्त्रिरभ्यासः। एवं प्रतिष्टुतिर्नाम तस्य स्तोमस्य विष्टुतिः। नवर्चोगातुं हिङ्कुर्य्युः आद्याद्वृत्तौ तासु सर्वासां त्रिराभ्यासः। ततस्त्रिसप्तचोगातुं हिङ्कुर्य्युः। द्वितीयाद्वृत्तौ तासां कस्याश्चिदपि न त्रिराद्वृत्तिः। ततो नवर्चो गातुं हिङ्कुर्य्युः तत्र तृतीयाद्वृत्तौ सर्वासां त्रिराद्वृत्तिः। इयमस्य स्तोमस्य क्षुर्मी नाम विष्टुतिः तत्संज्ञानिमित्तं भाष्ये उक्तम्।

एकविध त्रि० एका विधा प्रकारोऽस्य। एकप्रकारे "मानुष्यश्चैकविधः समासतो भौतिकः सर्गः" सां०का।

एकविलोचन त्रि० एकं विलोचनं यस्य। १काणे। २तत्प्रधानदेवभेदे च स च देवः दृष्टस्य० कूर्मविभागे पश्चिमोत्तरस्याशुक्रः। पश्चिमोत्तरस्यामिमुपक्रम्य एकविलोचनमृक्षिकदीर्घग्रीवास्यकेयाश्च"। ३कुबेरे पु० तस्य वामने तस्य स्फोटनात् तथात्वम्। एकपिङ्गशब्दे विवृतिः। ४काके पुंस्त्री स्त्रियां जातित्वात् ङीप्। तस्योभयगोलकत्वेऽपि एकमेव नेत्रेन्द्रियमुभयगोलके सञ्चरतीति तस्य तथात्वम्। एकलोचनादयोऽत्र। कर्म्म०। ५एकस्मिन् लोचने न० बौद्धभेदैर्हि। एकमेव लोचनं नासास्थिभेदेन व्यवधानाद्द्वित्वेन प्रतीयते इत्यङ्गीक्रियते तदेतन्मतमुत्थाप्य गौत०सू० दृष्ट्योः खण्डितं यथा

"नैकस्मिन्नासास्थिव्यवहिते द्वित्वाभिमानात्" सू०एकमिदं चक्षुर्मध्ये नासास्थिव्यवहितं तस्यान्तौ गृह्यमाणौ द्वित्वाभिमानं प्रयोजयतः मध्यव्यवहितस्य दीर्घत्वेव"इ०।"एकविनाशे द्वितीयाविनाशाच्चैकत्वम्" सू० "एकस्मिन्नुपहते चोद्धृते वा चक्षुषि द्वितीयमवतिष्ठते चक्षुर्विषयग्रहणलिङ्गम् तस्मादेकस्य व्यवधानानुपपत्तिः"इ०।"अवयवनाशेऽप्यवयव्युपलब्धेरहेतुः"सू० "एकविनाशे द्वितीयाविनाशादित्यहेतुः कस्मात् दृष्टस्य हि कासुचिच्छाखासु छिन्नासूपलभ्यत एव वृक्षः"इ०। "दृष्टान्तविरोधादप्रतिषेधः"सू०"न कारणद्रव्यस्य विभागे कार्य्यद्रव्यमवतिष्ठते नित्यत्वप्रसङ्गात् बहुष्ववयवेषु यस्य कारणानि विभक्तानि तस्य विनाशः। येषां कारणान्यविभक्तानि तान्यवतिष्ठन्ते अथवा दृश्यमानार्थविरोधो दृष्टान्तविरोधः स्थूलस्य हि शिरःकपाले द्वावयवौ नासास्थिव्यवहितौ चक्षुषः स्थाने भेदेन गृह्येते न चैतदेकस्मिन्नासास्थिव्यवहिते सम्भवति। अथ वैकविनाशस्यानियमात् द्वाविमावर्थौ तौ च पृथगावरणोपघातौ अनुमीयेते विभिन्नाविति अवपीडनाच्चैकस्य चक्षुषो रश्मिविषमसन्निकर्षस्य भेदाद् दृश्यभेद इव गृह्यते तच्चैकत्वे विरुद्ध्यते अवपीडननिवृत्तौ चाभिन्नप्रतिसन्धानमिति तस्मादेकस्य व्यवधानानुपपत्तिः"अवपीडनं चिपिटीकरणम्।

एकवीर पु० कर्म्म० वा० एकशब्दस्य पूर्वनि०। १श्रेष्ठवीरे "यस्त्वेकवीरोऽतिरथो विजिग्ये" भाग० २,१,४०। "गोप्तैकवीरो नरदेवनाथः" ४,१९,१८। २महावीरे "मादकोऽस्त्युष्णकटुकस्तोदवातादिनाशकः। चटुलीकटिपृष्ठादिचलपक्षादिघातकः" इति वैद्यकोक्तगुणके ४वृक्षभेदे वीरैक इत्यपि साधुः वस्तुत एकशब्दस्य संख्यापरत्वे वीरैकः क्षेत्रपरत्वे एकवीर इति व्यवस्था।

एकवीराकल्प पु० एकः प्रधानं वीरः कुलाचारी यस्याः तादृश्याः तारादिविद्यायाः कल्पः उपासनाज्ञापकशास्त्रम्। तन्त्रभेदे यत्र वीराचारसेव्यायाः देव्या रहस्यादिकथनं तस्मिन् तन्त्रशास्त्रभेदे।

एकवृत्त पु० एकोवृत्तोयत्र। "चतुः क्रोशान्तरे यत्र न वृक्षान्तरमीक्ष्यते। एकवृत्तः स विज्ञेयोदेशः सिद्धिप्रदायकः" इत्यागमोक्ते १देशभेदे। कर्म्म०।२एकस्मिन् वृत्ते "एकवृत्तो पञ्च नौका भवतीति" सारमञ्जरी।

एकवृत् स्त्री एकधैव वर्त्यते अजर्भूतण्यर्थे वृत–भावे क्विप्। १एकधावर्त्तने एकावृत्तौ "एकवृत्तस्तरणम्"कात्या०८,२,१८। कर्त्तरि क्विप्। २एकधा वर्त्तमाने। एकधा वर्त्ततेऽत्र आधारे क्विप्। ३स्वर्गलोके। "एकोत्तरानुहोत्येकवृद्धे स्वर्गो लोकएकधैवैनं स्वर्गं लोकं गमयति" शत० ब्रा० १२,२,१,५।

एकवृन्द पु० "वृत्तोन्नतोयः श्ययुःसदाहः कण्डूत्वितोऽपाक्यमृदुर्गुरुश्च। नाम्नैकवृन्दः परिकल्पितोऽसौ" इति सु-